

شناسایی و رویارویی با منابع شبه‌اطلاعات و ضداطلاعات مهارتی پایه برای دستیابی به سواد وبی

• حمید کشاورز^۱

کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی،
کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

چکیده

شبکه جهانی وب حاوی منابع قابل توجه اطلاعاتی است که هریک با دیدگاهی خاص به وجود می‌آیند. در چنین شرایطی داشتن دانش و مهارت کافی در شناسایی و پالایش منابع اطلاعاتی از منابع غیراطلاعاتی ضرورتی اساسی به‌شمار می‌رود، ضرورتی که در ادبیات جدید به «سواد وبی» موسوم شده است. مقاله حاضر با مهم‌شمردن مهارت‌های ارزیابی در جست‌وجو و استفاده از منابع وب و با مرور ادبیات موجود دو مفهوم ضداطلاعات و شبه‌اطلاعات و روش‌های شناسایی و رویارویی با آنها در محیط وب را بررسی می‌کند.

کلیدواژه‌ها: شبکه جهانی وب، شبه‌اطلاعات، ضداطلاعات، جست‌وجوی اطلاعات، مهارت‌های ارزیابی، سواد وبی.

مقدمه

بلکه آن را به زمینه پژوهشی جدی‌ای نیز مبدل می‌سازد (منصوریان و مدن^۵، ۲۰۰۷، ص ۹۰). چنین وضعی باعث بازنگری در توصیف و تعریف سواد اطلاعاتی نیز شده است تا بدانجا که نه تنها سواد اطلاعاتی از یک چارچوب صرفاً مبتنی بر مهارت فراتر رفته، بلکه شکل‌گیری آن در ارتباط مستقیم با محیط جست‌وجوی اطلاعات در نظر گرفته می‌شود. بدین ترتیب از مفهوم جدیدی به نام «سواد وبی»^۶ که برخاسته از چنین دیدگاهی به سواد اطلاعاتی است، سخن به میان آمده است که وب را نه تنها به عنوان یک محیط اطلاعاتی بلکه محیطی متأثر از عوامل جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و مانند آن در نظر گرفته و جست‌وجوی موفق در آن را به داشتن

رشد فزاینده محیط وب از نظر تعدد و تنوع منابع موجود در آن، بررسی کیفی منابع بدست‌آمده از طریق جست‌وجو در آن را به بحثی جدی تبدیل کرده است. ضرورت این امر هنگامی نمایان تر می‌شود که دریابیم تعداد قابل توجه و روبه‌رشدی از این منابع اعتبار و کیفیت لازم را نداشته و جست‌وجوگران اغلب بدون توجه به این امر بی‌پروا از آنها استفاده می‌کنند (مک مردو^۲، ۱۹۹۸، ص ۱۹۳؛ فریج و کرمویل^۳، ۲۰۰۱، ص ۴۹۹؛ و لوین^۴، ۲۰۰۵). جست‌وجوی اطلاعات یکی از زمینه‌های بسیار پرکاربرد در استفاده از وب به‌شمار می‌رود. این امر نه تنها مطالعه وضع پیش‌گفته را به امری ضروری تبدیل می‌کند،

مهارت‌ها و شایستگی‌های گوناگونی وابسته می‌داند. از آنجاکه بررسی کیفی و نیز شناخت صحیح منابع اطلاعاتی یکی از مهارت‌ها و مؤلفه‌های لازم برای بهره‌مندی از سواد وبی به‌شمار می‌رود، مقاله حاضر درصدد است با معرفی یکی از مهم‌ترین موضوعات مطرح در ارزیابی کیفی منابع اطلاعاتی موجود در وب یعنی منابع شبه‌اطلاعات^۷ و منابع ضداطلاعات^۸، طراحان سیستم‌های بازیابی اطلاعات در وب، افراد مسئول در آموزش سواد اطلاعاتی و تفکر انتقادی و از همه مهم‌تر جست‌وجوگران را از وجود چنین منابعی آگاه کرده و سازوکارهای شناسایی آنها را برشمرد.

اطلاعات، شبه‌اطلاعات، ضداطلاعات

پیش از معرفی منابع شبه‌اطلاعات و ضداطلاعات ابتدا لازم است تا تعریف مختصری از اطلاعات به‌دست داده شود. در واقع اطلاعات از جمله مباحثی است که تعریف واحد و استاندارد از آن ارائه نشده است. علاوه‌بر این، اطلاعات موضوعی اساسی و مهم برای بسیاری از رشته‌ها به‌شمار رفته و در رشته‌های گوناگون به گونه‌های مختلف توصیف می‌شود (کاپورو و یورلند^۹، ۲۰۰۳، ص ۳۵۶). اما به‌بیانی ساده اطلاعات را داده به‌اضافه معنا تعریف می‌کنند، بدین ترتیب که داده زمانی به اطلاعات تبدیل می‌شود که دارای ساختار و معنا شده باشد. هنگامی که داده‌ها مطابق با قواعد نحوی^{۱۰} زبانی خاص کنار هم قرار گیرند، دارای ساختار خواهند بود، مانند ساختار جملات، اما هنگامی که داده‌ها با معانی^{۱۱} موجود در زبانی خاص همراه گردند، معنادار می‌شوند. بر همین اساس داده‌ها با پیروی از ساختاری مشخص و نیز هویت معنایی تعریف‌شده در بستر زبانی خاص به اطلاعات تبدیل خواهند شد (فلوریدی^{۱۲}، ۲۰۰۵). آنگونه که استیر و رینولد^{۱۳} باور دارند، اطلاعات مجموعه‌ای از حقایق است که به‌گونه‌ای سازمان یافته‌اند تا ارزشی و رای خود حقایق داشته باشند (کوهنگ و ویس^{۱۴}، ۲۰۰۳). برای اینکه اطلاعات ارزشمند در نظر گرفته شود، باید ویژگی‌هایی از جمله دقت، کامل بودن، اقتصادی بودن، انعطاف‌پذیر بودن، مربوط بودن و ایمن بودن را داشته باشد. بنابراین منابعی دارای ارزش اطلاعاتی خواهند بود که واجد ویژگی‌های پیش‌گفته باشند. همانند اطلاعات، شبه‌اطلاعات و ضداطلاعات

از موضوعات مطرح در رشته‌های مختلف به‌شمار می‌روند. برای نمونه از آنها در علوم سیاسی (برای نمونه راتکوف^{۱۵}، ۱۹۹۹)؛ روان‌شناسی (برای نمونه برتن^{۱۶}، ۲۰۰۲)؛ اطلاع‌رسانی (برای نمونه کاپورو، ۲۰۰۳)؛ ارتباطات (برای نمونه ونگ و لو^{۱۷}، ۲۰۰۷)؛ آموزش (برای نمونه کالورت^{۱۸}، ۱۹۹۹) بحث و گفت‌وگو می‌شود. به‌بیانی کلی و ساده شبه‌اطلاعات را اطلاعات اشتباه یا گمراه‌کننده تعریف کرده‌اند. شبه‌اطلاعات لزوماً با هدف فریب‌دادن یا گمراه‌ساختن جست‌وجوگر ایجاد و ارائه نمی‌شود. کالورت (۱۹۹۹، ص ۸۹) از شبه‌اطلاعات برای توصیف اطلاعاتی که دارای الگوهای هنجاری حقایق^{۱۹} نیست، استفاده می‌کند. به‌دیگر سخن، او شبه‌اطلاعات را اطلاعاتی در نظر می‌گیرد که ناقص، غیرروزرآمد، گیج‌کننده و مورد اختلاف باشد.

برخی بر این باورند که هنگامی که اطلاعات از منابع به‌ظاهر درست اما غیرمعتبر ریشه بگیرد یا هنگامی که در بستری ارائه شود که معنایی کاملاً متفاوت از معنای حقیقی‌اش پیدا کند، به شبه‌اطلاعات تبدیل می‌شود (ودر^{۲۰}، ۲۰۰۱). از جمله بنکز^{۲۱} (۲۰۰۳) بر این عقیده است که شبه‌اطلاعات محصول تفسیرهای متعدد^{۲۲} است. وی با برشمردن نمونه‌های مختلف، به برخی از شرایط واقعی مؤثر در ایجاد شبه‌اطلاعات اشاره می‌کند. از نگاهی دیگر برخی شبه‌اطلاعات را نوعی تاکتیک کنترل روان‌شناختی می‌دانند که از طریق آن فرستنده مطالبی آمیخته با حقیقت و خیال را از طریق مجاری ارتباطی مناسب برای گروهی از گیرندگان به‌عنوان اطلاعات ارائه می‌کند (کاواسیو^{۲۳}، ۲۰۰۳). فیتزجرالد^{۲۴} (۱۹۹۷، ص ۹۳) برخی از انواع شبه‌اطلاعات موجود در وب را شناسایی کرده است که از جمله آنها اطلاعات ناکامل، آمیخته با فریب یا شوخی^{۲۵}، متناقض، غیرروزرآمد، بدترجمه‌شده، ناهماهنگی‌های نرم‌افزاری^{۲۶}، بازنگری‌های غیرمستند^{۲۷}، اشتباهات ناشی از اطلاعات نادرست^{۲۸}، اطلاعات سوگیری‌شده^{۲۹} و سوءرفتار پژوهشی^{۳۰} را می‌توان نام برد.

آنچه در تعریف شبه‌اطلاعات اهمیت بسیاری دارد، این است که اینگونه از منابع اساساً با هدف گمراه‌ساختن خواننده به‌وجود نمی‌آیند، بلکه ممکن است تحت تأثیر عواملی که نام برده شد، دارای اعتبار کافی نباشند. همان‌گونه که کارتلی^{۳۱} (۲۰۰۳) می‌گوید، شبه‌اطلاعات

**جست‌وجوی اطلاعات
یکی از زمینه‌های بسیار
پرکاربرد در استفاده از وب
به‌شمار می‌رود**

**به‌بیانی کلی و ساده
شبه‌اطلاعات را اطلاعات
اشتباه یا گمراه‌کننده
تعریف کرده‌اند**

فتزر ضداطلاعات را توزیع، اشاعه یا ادعای اطلاعات غلط، اشتباه یا گمراه کننده همراه با تلاشی هدفمندانه و آگاهانه برای گمراه ساختن، فریب دادن یا سرگردان ساختن مخاطبان آن تعریف و تلقی می کند

بر اثر ارتباط نامطلوب بین اطلاعات و دانش به وجود می آید. به عبارت دیگر وجود عوامل پیش گفته سبب می شود که فرآیند تبدیل اطلاعات به دانش به خوبی انجام نشده و در نتیجه به شکل گیری ایده ها و دانش غلط در بین مردم منجر شود.

از سوی دیگر ضداطلاعات را اطلاعات گمراه کننده ای تعریف کرده اند که هدفمندانه از سوی تولیدکنندگان آن برای آسیب رساندن به دریافت کننده و اغوای او به انجام عمل نادرست به وجود می آید. بدین ترتیب برخلاف شبهه اطلاعات، ضداطلاعات با نیت گمراه ساختن دریافت کننده ایجاد و ارائه می شود. در صورتی که ضداطلاعات مبتنی بر داده های متناقض یا شرایط واقعی بوده و برای دریافت کنندگان آن قابل پذیرش باشد» طبیعتاً مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

فتزر^{۳۳} (۲۰۰۴) نظریه «ضداطلاعات»^{۳۳} را مطرح کرده است که بر اساس مطالعات طولانی اش در زمینه موارد حقیقی ضداطلاعات به ویژه ترور جان اف کندی^{۳۴} رئیس جمهور سابق ایالات متحده آمریکا استوار بوده است. به طور کلی او ضداطلاعات را توزیع، اشاعه یا ادعای اطلاعات غلط، اشتباه یا گمراه کننده همراه با تلاشی هدفمندانه و آگاهانه برای گمراه ساختن، فریب دادن یا سرگردان ساختن مخاطبان آن تعریف و تلقی می کند (ص ۲۳۱). از این رو ضداطلاعات را می توان شبهه اطلاعات همراه با بینشی خاص^{۳۵} تلقی کرد. ضداطلاعات در معنای خاص خودش به منظور اهداف سیاسی از سوی گروه های متخاصم ارائه می شود و می تواند تا بدانجا گسترده باشد که بسیاری از افراد را تحت تأثیر قرار دهد.

برخی بر این باورند که ضداطلاعات لزوماً ارائه هدفمندانه اطلاعات نادرست نیست، بلکه ارائه نامناسب و پیچیده این نوع از منابع است. برای مثال فلورییدی (۱۹۹۶، ص ۵۱۰) درباره ضداطلاعات موجود در اینترنت بر این باور است که سهولت و سرعت فزاینده ای که با آن منابع و مدارک چندرسانه ای قابل ساخت، دست کاری، دوباره سازی و گسترش هستند، مسئله اشاعه نامناسب ضداطلاعات را تشدید می کند. وی ادامه می دهد که اینترنت قابلیت تبدیل شدن به «بربرگراه ضداطلاعات»^{۳۶} را دارد، عقیده ای مانند عقیده کیرک^{۳۷} (۲۰۰۱) که اینترنت را یک «بزار عالی

ضداطلاعات»^{۳۸} می خواند.

ضداطلاعات از شش طریق به وجود می آید که در صورت وجود سه نقصان در منبع اطلاعاتی پدید می آیند که عبارتند از: بی طرف نبودن؛ کامل نبودن؛ و سرقت ادبی^{۳۹}. هریک از این عوامل می تواند با عوامل دیگر ترکیب شود و انواع پیچیده تر و مؤثرتر ضداطلاعات را پدید آورد (فلورییدی، ۱۹۹۶، ص ۵۱۳). بر این اساس باید پذیرفت که اساس ضداطلاعات در فرآیند شناخت نیست، بلکه در دستکاری منبع، نویسنده یا فرستنده اطلاعات است. بنابراین ما باید سرآغاز ایجاد ضداطلاعات و شبهه اطلاعات را نه در فرآیند شناخت بلکه در فرآیند ارتباط جست و جو کنیم.

عوامل ایجاد شبهه اطلاعات و ضداطلاعات

فیتزجرالد (۱۹۹۷) عواملی را که به تولید و اشاعه شبهه اطلاعات منجر می شوند، شناسایی کرده و در سه دسته گنجانده است. دسته اول «مسائل اطلاعاتی اینترنت»^{۴۰} است که مسائل مرتبط با ساختار اینترنت در آن مورد توجه قرار گرفته اند. به باور وی اینترنت به دلیل ساختار ضعیفش دارای ظرفیت بالایی برای تبدیل شدن به سکوی پرش اطلاعات نادرست است. فیتزجرالد در دسته دوم، «مسائل معماری اطلاعات»^{۴۱}، به دو ویژگی اینترنت اشاره می کند که به نظر او بزرگ ترین نقاط ضعف و قوت آن به شمار می روند. این دو ویژگی انعطاف پذیری داده ها^{۴۲} و کمبود منبع تشخیص صلاحیت مرکزی می باشند. اما دسته سوم، «مسائل قدیمی به گونه ای جدید»، مهم ترین عامل ایجاد شبهه اطلاعات محسوب می شوند. این عوامل عبارتند از: خطای انسانی؛ سوءرفتار؛ برداشتن اطلاعات از بستر متعلق به آن؛ کم دقتی؛ و سوگیری. این دسته همان گونه که مشخص است در چارچوب فعالیت انسان قرار دارد و به شرایط ساختاری و معماری اینترنت که تا حدودی از کنترل خارج هستند، بستگی ندارد و به همین دلیل توجه به آن بیش از دو عامل دیگر اهمیت دارد. درباره ضداطلاعات این مطلب را می توان افزود که عواملی نظیر مقاصد سیاسی، سرگرمی و آموزشی (پیپر^{۴۳}، ۲۰۰۱) در پیدایش و گسترش آن نقش اساسی تری ایفا می کنند.

یکی از زمینه های ظهور شبهه اطلاعات و شاید ضداطلاعات که باید با تأمل بیشتری مورد توجه قرار گیرد،

به سوءرفتار در محیط‌های دانشگاهی و پژوهشی ارتباط دارد. به‌بیانی دقیق‌تر، سوءرفتارهایی که در فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی بیشتر از سایر موارد باعث ایجاد منابع شبه و ضداطلاعات می‌شوند، به سه دسته جعل^{۴۴}، تحریف^{۴۵} و سرقت ادبی تعلق دارند. جعل تولید خودسرانه تمام اطلاعات در پژوهش‌ها استفاده می‌شود. تحریف، وارونه‌ساختن عامدانه نتایج پژوهش است و سرقت ادبی کپی‌برداری از آثار نویسندگان و گنجاندن آنها در اثر خود به‌عنوان مطالب دسته اول است. چنین سوء رفتارهایی اغلب از تمایل به کوتاه‌سازی فرآیند نوشتن آثار برای بهره‌مندی از جوایز فوری یا امکانات خاص یا ارتقا در یک سازمان دانشگاهی و پژوهشی ریشه می‌گیرند (کالورت، ۲۰۰۱، ص ۲۳۲).

معیارهایی برای ارزیابی منابع اطلاعاتی در وب

با افزایش منابع موجود در وب بر تعداد کاربران آن نیز افزوده می‌شود. آنگونه که ویلر^{۴۶} (۲۰۰۴) می‌گوید، این کاربران در جست‌وجوی اطلاعات به‌جای ارزیابی کیفیت اطلاعات، آفرینندگان مادی و معنوی آن نظیر نویسنده، طراح یا دارنده سایت را مورد توجه قرار می‌دهند (ص ۵۱). چنین امری گواه کمبود مهارت‌های سواد اطلاعاتی و از جمله آنها مهارت‌های ارزیابی در بین کاربران است که از عواملی نظیر میزان دانش، پیشینه شناختی، سن، تجربه و ویژگی‌های فردی جست‌وجوگران ریشه می‌گیرد. در چنین شرایطی مهارت‌های ارزیابی بسیار بیش از آنچه در محیط‌های سنتی جست‌وجوی اطلاعات معمول بوده، اهمیت پیدا می‌کنند. از همین روست که نیکلاس^{۴۷} و دیگران (۲۰۰۳، ص ۴۰) ارزیابی را عنصر کلیدی در سواد دیجیتال خوانده‌اند.

آنگونه که سراپور، اینگلسبی و یاتجیسین^{۴۸} (۱۹۹۸) عقیده دارند، وب به‌عنوان یک منبع اطلاعاتی دو چالش عمده را به‌همراه دارد که عبارتند از: تنوع گونه‌های نگارشی^{۴۹} و ماهیت فرامتنی و چندرسانه‌ای منابع در آن (ص ۴۱۰). از این‌رو آنان سواد وبی را توانایی شناسایی و ارزیابی گستره وسیعی از گونه‌های نگارشی و توجه به اطلاعات موجود در ویژگی‌های غیرمتنی منبع^{۵۰} تعریف کرده‌اند. سواد وبی بیش از همه مبتنی بر فرآیندهای ارزیابی منابع بدست‌آمده از طریق جست‌وجوست (همان). درحقیقت آموزش سواد وبی به‌معنای ارائه آن

دسته از قواعد ارزیابی است که به‌طور سنتی درباره منابع چاپی به‌کار برده می‌شوند و نیز ارائه راهبردهایی برای شناخت انواع منابع ارائه‌شده در شکل‌های فرامتنی و چندرسانه‌ای. ارزیابی منابع وب نه‌تنها توانایی کاربران و کیفیت فرآورده‌های فکری آنان را افزایش خواهد داد، بلکه به بهبود خود وب نیز خواهد انجامید.

گرچه هیچ مجموعه واحدی از معیارها برای ارزیابی منابع وب و حتی مواد چاپی وجود ندارد (سراپور و دیگران، ۱۹۹۸، ص ۴۱۶) با تأکید بر منابع شبه و ضداطلاعات می‌توان معیارهای ارائه‌شده را در دو دسته ساختاری و محتوایی جای داد. شایان ذکر است که بیشتر این معیارها شامل هر دو جنبه بوده و در نظر گرفتن آنها نیازمند هر دو نگاه ساختاری و محتوایی است. از دیدگاه ساختاری معیارهای فراوانی از سوی پژوهشگران ارائه شده است. از جمله تاجمن و میلکیچ^{۵۱} (۲۰۰۳) قواعد زیر را برای شناسایی سایت‌های عرضه‌کننده اطلاعات، شبه‌اطلاعات و ضداطلاعات برشمرده است.

- سایت‌های اطلاعاتی، ارائه‌کننده اطلاعات حقیقی هستند. آنها به نویسنده، منبع و پدیدآورنده اطلاعات اشاره می‌کنند و اطلاعات معتبر را در اختیار می‌گذارند، یعنی اطلاعاتی که دقیق، بدون خطا، و سوگیری بوده و کامل و روزآمد باشد.

- ضداطلاعات با خود سردرگمی و اختلال به‌همراه دارد، زیرا به‌اشتباه تفسیر شده یا با اطلاعات قبلی در تناقض است. سایت‌های ارائه‌کننده شبه‌اطلاعات دارای خطا و اطلاعات ذهنی غیرروزآمد هستند. آنها همیشه تلاشی هدف‌مندانه برای القای اطلاعات نادرست نیستند، زیرا دیدگاه‌هایی را بیان می‌کنند که تا حدود زیادی ذهنی هستند.

- در سایت‌های عرضه‌کننده ضداطلاعات نویسنده واقعی مشخص نیست. هیچ نشانی برای تماس، هیچ ارجاعی به منبع اطلاعاتی و تاریخ نگارش و روزآمدسازی نیز وجود ندارد.

مهم‌ترین معیارهای ارزیابی منابع اطلاعاتی از نگاه ساختاری که بیش از سایر موارد مورد توجه قرار گرفته‌اند، عبارتند از: پدیدآورنده^{۵۲}، دقت، بی‌طرفی، روزآمدی و پوشش^{۵۳} (تاجمن و میلکیچ، ۲۰۰۳؛ کاپن^{۵۴}، ۱۹۹۸؛ بک^{۵۵}، ۱۹۹۷؛ و اسمیت^{۵۶}، ۱۹۹۷). در کنار این موارد معیارهای دیگری چون ارتباط با نیاز اطلاعاتی (شدر^{۵۷}،

ارزیابی منابع وب نه‌تنها توانایی کاربران و کیفیت فرآورده‌های فکری آنان را افزایش خواهد داد، بلکه به بهبود خود وب نیز خواهد انجامید

در سایت‌های عرضه‌کننده ضداطلاعات نویسنده واقعی مشخص نیست. هیچ نشانی برای تماس، هیچ ارجاعی به منبع اطلاعاتی و تاریخ نگارش و روزآمدسازی نیز وجود ندارد

برشمرده که عبارتند از: کسب وجدان نقاد^{۶۵} برای همه تعاملات اینترنتی؛ کسب دانش پایه از طریق جستجو، مرور و خواندن فراوان؛ تشخیص حقیقت از نظر؛ ارزیابی نظرات؛ مقایسه اطلاعات مختلف در سایتها، منابع و موتورهای مختلف جستجو؛ ارزیابی اعتبار منابع پیوسته؛ شناسایی سوگیری؛ یادگیری قراردادهای اینترنتی؛ و بررسی پیش فرضها.

مهمترین مهارت ارزیابی که برای جلوگیری از بازیابی اطلاعات غیرمفید و نادرست توصیه شده، تفکر انتقادی است (کیرک، ۲۰۰۱؛ ودر، ۲۰۰۱؛ مرتن - مارتین و اندرسن، ۲۰۰۰؛ فیتزجرالد، ۱۹۹۷؛ فلوری، ۱۹۹۶) که از مؤلفه‌های اصلی سواد اطلاعاتی نیز به‌شمار می‌رود. درحقیقت بسیاری از مهارت‌های پیش‌گفته در ارزیابی و کاربرد منابع اطلاعاتی از طریق تفکر انتقادی قابل دستیابی هستند (ویلر، ۲۰۰۴، ۴۷) امری که می‌تواند موضوع پژوهش‌های بسیاری قرارگیرد.

حاصل سخن

شبکه جهانی وب بستر گسترده‌ای است که شامل تعداد قابل توجهی از منابع اطلاعاتی برآمده از دیدگاه‌های گوناگون است. اگرچه در دنیای آموزش و پژوهش وجود چنین حجمی از منابع اطلاعاتی امر تازه‌ای نیست، اما وب دارای ویژگی‌هایی است که مهارت‌های ارزیابانه‌ای فراتر از مهارت‌های سنتی را می‌طلبد. ویژگی‌هایی از جمله ماهیت چندرسانه‌ای و فرامتنی منابع و نیز ابتکار عمل نسبی نویسندگان در ارائه آزادانه و بی‌پاکانه منابع در وب تشکیل‌دهنده عواملی هستند که چنین ضرورتی را موجب شده‌اند. ضداطلاعات و شبه‌اطلاعات از جمله منابعی هستند که در محیط وب همانند منابع چاپی مطرح هستند. شناسایی و پیش‌گیری از بازیابی چنین منابعی نیازمند دانش و مهارتی برگرفته از تجربه، شناخت و آگاهی است. جست‌وجوگران با داشتن «سواد وبی» به‌عنوان مفهوم نوین از چنین دانش و مهارتی بهره‌مند خواهند شد، مفهومی که بیش از هر چیز بر مهارت‌های ارزیابانه استوار است.

پی‌نوشت‌ها:

1. keshavarzsina@gmail.com
2. McMurdo

ربط (شدر، ۲۰۰۵؛ زو و باچمن^{۶۸}، ۲۰۰۳)، ماندگاری^{۶۹} (زو و باچمن، ۲۰۰۳)، دسترس‌پذیری (همان ۲۰۰۳)، اختصاصی بودن (مرتن - مارتین و اندرسن ۲۰۰۰،^{۴۰}) و کاربردپذیری (اسمیت، ۱۹۹۷) نیز موردتوجه قرار گرفته‌اند.

از رویکرد محتوایی نیز معیارهای متفاوت و متعددی ارائه شده است. از جمله آنها مدل «چارچوب ممانعت از شبه‌اطلاعات»^{۶۱} است که کوهنگ و ویس (۲۰۰۳) مطرح کرده‌اند. آنها در این مدل سه مرحله را مشخص کرده‌اند که کاربران می‌توانند در مواجهه با منابع اطلاعاتی آنها را موردتوجه قرار دهند. این مراحل عبارتند از: مرحله «شناسایی اطلاعات»^{۶۲} از لحاظ نویسنده، محتوا، روزآمدی و مانند آن؛ مرحله «تحلیل اطلاعات»^{۶۳} از نظر کیفیت ارتباط مطالب و نوع ارتباط آن با نیاز اطلاعاتی؛ و مرحله «سازماندهی اطلاعات»^{۶۴} که در آن جست‌وجوگر با پالایش اطلاعات درست از نادرست درصدد استفاده از منبع اطلاعاتی برمی‌آید.

فلوری (۱۹۹۶، ص ۵۱۲) از دیدگاهی دیگر سه روش برای مواجهه با شبه‌اطلاعات و ضداطلاعات در وب برشمرده است که از این قرارند: تأیید کیفی منابع اطلاعاتی؛ محدودکردن امتیازات انحصاری در کنترل منابع اطلاعاتی موجود در وب؛ و افزایش سواد اطلاعاتی بین کاربران وب. وی برای تأیید کیفی برخی از سازمان‌ها مانند دانشگاه‌ها را ملزم می‌سازد تا برخی از معیارها را برای آزمایش و تأیید اطلاعات بدون آنکه سانسوری صورت گیرد، به‌کاربرند. با کاهش امتیازات انحصاری در کنترل منابع اطلاعاتی دیدگاه‌های دیگر نیز پذیرفته می‌شود و درنهایت سواد اطلاعاتی باعث می‌شود که دریافت‌کنندگان منابع از امکان وجود شبه‌اطلاعات و ضداطلاعات آگاه شده و برای شناسایی آنها از توانمندی بیشتری بهره‌مند شوند.

بنکز (۲۰۰۳) بر این باور است که اولین گام در مواجهه با شبه‌اطلاعات بالقوه یا واقعی این است که تا حد امکان اطلاعات جمع‌آوری کرد تا بتوان آنها را با نگاه انتقادی موردبررسی قرارداد. برای مثال تلاش برای یافتن تعداد افرادی که از وب استفاده می‌کنند، به یافتن تعداد متفاوتی منجر می‌گردد که هریک از آنها به‌شیوه خاص به‌دست آمده‌اند. فیتزجرالد (۲۰۰۴، ص ۶۵) نیز نه مهارت ارزیابی اطلاعات را برای کاربران اینترنت

برخی بر این باورند که هنگامی که اطلاعات از منابع به‌ظاهر درست اما غیرمعتبر ریشه بگیرد یا هنگامی که در بستری ارائه شود که معنایی کاملاً متفاوت از معنای حقیقی‌اش پیدا کند، به شبه‌اطلاعات تبدیل می‌شود

برخی بر این باورند که ضداطلاعات لزوماً ارائه هدف‌مندانه اطلاعات نادرست نیست، بلکه ارائه نامناسب و پیچیده منابع است

- 42 . Data malleability
- 43 . Piper
- 44 . Fabrication
- 45 . Falsification
- 46 . Weiler
- 47 . Nicholas
- 48 . Sorapure, Inglesby & Yatchisin
- 49 . Modes of writing
- 50 . Source's non-textual features
- 51 Tudjman & Mikelic
- 52 . Authority
- 53 . Coverage
- 54 . *Kapoun*
- 55 . Beck
- 56 . Smith
- 57 . Scheeder
- 58 . Zhu & Buchman
- 59 . Durability
- 60 . Mortan-Martin & Anderson
- 61 . Misinformation prevention framework
- 62 . Information identification
- 63 . Information Analysis
- 64 . Information organization
- 65 . Critical consciousness
- 3 . Fritch & Cromwell
- 4 . Levine
- 5 . Mansourian & Madden
- 6 . Web literacy
- 7 . Misinformation
- 8 . Disinformation
- 9 . Capurro & Hjørland
- 10 . Syntax
- 11 . Semantics
- 12 . Floridi
- 13 . Stair & Reynolds
- 14 . Koohang & Weiss
- 15 . Rothkopf
- 16 . Burton
- 17 . Wang & Lu
- 18 . Calvert
- 19 . Normative patterns
- 20 . Vedder
- 21 . Banks
- 22 . Multiple interpretations
- 23 . Covacio
- 24 . Fitzgerald
- 25 . Pranks
- 26 . Software incompatibilities
- 27 . Unauthorized revisions
- 28 . Factual errors
- 29 . Biased Information
- 30 . Scholarly misconduct
- 31 . Cartelli
- 32 . Fetzer
- 33 . Theory of Disinformation
- 34 . John F. Kennedy
- 35 . Misinformation with an attitude
- 36 . Disinformation superhighway
- 37 . Kirk
- 38 . Excellent vehicle of Disinformation
- 39 . Pluralism
- 40 . Internet information problems
- 41 . Internet architecture problems
1. Banks, D.A. (2003). «Misinformation as a starting point for critical thinking». In Proceedings of Informing Science and Information Technology Education Joint Conference, Pori, Finland. [Online] Available: <http://proceedings.informingscience.org/IS2003Proceedings/docs/114Banks.pdf> [Accessed 8 November 2007]
2. Beck, S. E. (1997). The Good, The Bad and The Ugly, or Why it's a Good Idea to Evaluate Web Sources. Institute for Technology-Assisted Learning [Online] Available: <http://lib.nmsu.edu/instruction/eval.html> [Accessed 8 November 2007]

- Information". *Emergency Librarian*; vol.24, no3, pp3-9.
12. Floridi, L. (1996). "The Internet as a Disinformation superhighway?", *The Electronic Library*, vol.14, no.5, pp509-514. [Online] Available: <http://www.philosophyofInformation.net/pdf/bnw.pdf> [Accessed 8 November 2007]
13. Floridi, L. (2005). «Semantic Conceptions of Information». *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2005 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.) [Online] Available: <http://plato.stanford.edu/entries/Information-semantic> [Accessed 8 November 2007]
14. Fritch, J. W., & Cromwell, R. L. (2001). «Evaluating Internet resources: Identity, affiliation, and cognitive authority in a networked world». *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, vol.52, no.6, pp 499-507
15. Kapoun, J. (1998). «Teaching undergrads WEB evaluation: A guide for library instruction». *C&RL News*, vol.59, no.7. [Online] Available: <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/crlnews/backissues1998/julyaugust6/teachingundergrads.htm> [Accessed 8 November 2007]
16. Kirk, E.(2001). Information and Its Counterfeits: Propaganda, Misinformation and Disinformation. [Online] Available: <http://www.library.jhu.edu/researchhelp/general/evaluating/counterfeit.html> [Accessed 8 November 2007]
17. Koochang, A. ; Weiss, E.(2003). "Misinformation: Toward Creating a Prevention Framework". In *Proceedings of Informing Science and Information Technology Education Joint Conference, Pori, Finland*. [Online] Available: <http://proceedings.informingscience.org/IS2003Proceedings/docs/025Koocha.pdf> [Accessed 8 November 2007]
18. Levine, P. (2005). "The problem of online
3. Burton, R. F. (2002). "Misinformation, partial knowledge and guessing in true/false tests", *Medical Education*, vol.36, 1909, pp.805-811
4. Calvert,P.J.(1999). "Web-based Misinformation in the context of higher education". *Asian Libraries*, vol.8, no.3, pp.83-91.
5. Calvert,P.J.(2001). "Scholarly misconduct and Misinformation on the World Wide.Web". *The Electronic Library*, vol.19, no.4, pp.232-240.
6. Capurro, R. (2003). *Foundations of Information Science: Review and Perspectives*. [Online] Available: <http://www.capurro.de/tampere91.htm> [Accessed 2, November, 2007].
7. Capurro, R. & Hjørland, B. (2003). "The concept of information". In Blaise Cronin (Ed.), *Annual review of Information science and technology (Vol. 37, Chapter8, pp. 343-411)*. Medford, NJ: Information Today.
8. Cartelli, A. (2003). "Misinforming, misunderstanding, misconceptions: What informing science can do?" In *Proceedings of Informing Science and Information Technology Education Joint Conference, Pori, Finland*. pp. 1259-1273. [Online]. Available: <http://proceedings.informingscience.org/IS2003Proceedings/docs/156Carte.pdf> [Accessed 8 November 2007]
9. Covacio, S.(2003). "Misinformation: Understanding the Evolution of Deception". In *Proceedings of Informing Science and Information Technology Education Joint Conference, Pori, Finland*. [Online] Available: <http://proceedings.informingscience.org/IS2003Proceedings/docs/089Covac.pdf> (accessed 8 November 2007)
10. Fetzer, J.L. (2004). "Disinformation: The use of false Information". *Minds and Machines*, vol.14, no2, pp231-240.
11. Fitzgerald, M. A. (2004). "Misinformation on the Internet: Applying evaluation skills to online

- The Public-Access Computer Systems Review vol.8, no.3.[online]. Available: <http://info.lib.uh.edu/pr/v8/n3/smit8n3.html> [Accessed 8 November 2007]
27. Sorapure. M, Inglesby. P & Yatchisin. G. (1998). "Web literacy: Challenges and opportunities for research in a new medium", Computers and Composition, 15, pp. 409-424.
28. Tudjman, M. & Mikelic. N.(2003). "Information Science: Science about Information,Misinformation and Disinformation". In Proceedings of Informing Science and Information Technology Education Joint Conference, Pori, Finland [Online] Available: <http://proceedings.informingscience.org/IS2003Proceedings/docs/204Tudjm.pdf> [Accessed 8 November 2007]
29. Vedder, A. (2001) "Misinformation through the Internet: Epistemology and Ethics". In Anton Vedder (ed.). Ethics and the Internet, pp. 125-132. [Online] Available: <http://rechten.uvt.nl/vedder/archive/Docs/wrdreli.pdf> [Accessed 8 November 2007]
30. Wang, H. & Lu, X (2007). "Cyberdating: Misinformation and (Dis)trust in Online Interaction". Informing Science Journal, 10, pp. 1-15. [Online] Available: <http://inform.nu/Articles/Vol10/ISJv10p001015-Wang66.pdf> [accessed November, 8, 2007]
31. Weiler, A. (2004). «Information-seeking behavior in generation y students: motivation, critical thinking, and learning theory». Journal of Academic Librarianship, vol.31, no.1, pp.46-53.
32. Zhu, Y & Buchmann, A.(2003). Evaluating and Selecting Web Sources as External Information Resources of a Data Warehouse. [Online] Available: www.dvs1.informatik.tu-darmstadt.de/publications/pdf/wise02-zb.pdf [Accessed 8 November 2007]
- Misinformation and the role of schools". Studies in Media & Information Literacy Education, vol.5, no.1. [Online] Available: <http://www.utpjournals.com/simile/issue17/levine.html> [Accessed 8 November 2007]
19. Mansourian, Y. & Madden, A. (2007). "Methodological approaches in Web search research". Electronic Library, Vol. 25, no.1, pp 90-101.
20. McMurdo, G. (1998). "Evaluating web information and design", Journal of Information Science, vol.24, no3, pp. 192-204.
21. Mortan-Martin, J. & Anderson, C. D. (2000). "Information and Misinformation Online: Recommendations for Facilitating Accurate Mental Health Information Retrieval and Evaluation". Cyberpsychology & Behavior, vol.3, no5, pp.731-746.
22. Nicholas D, Huntington P, Williams P. & Dobrowolski T. (2003). «Re-appraising Information seeking behaviour in a digital environment: bouncers, checkers, returnees and the like». Journal of Documentation, vol.60, no.1, pp. 24-43.
23. Piper, P. (2001). «Better read that again: Web hoaxes and Misinformation». Dialogue, 7(Jan). [Online] Available: <http://www.ac.wvu.edu/~dialogue/issue7.pdf> [Accessed 8 November X2007]
24. Rothkopf, D.J. (1999). «The Disinformation age», Foreign Policy, Vol. 114, pp.82-96.
25. Scheeder, D. (2005). "Information Quality Standards: Navigating the Seas of Misinformation". In 71th IFLA general conference and council, Oslo. [Online] Available: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/192e-Scheeder.pdf> [Accessed 8 November 2007]
26. Smith, A. G (1997). "Testing the surf: criteria for evaluating Internet Information resources",